

2.1. AUTOREFERAT

1. Imię i nazwisko: Artur Kijak

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe:

2005 – doktor nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa,

stopień przyznany przez Uniwersytet Śląski na podstawie dysertacji *Polish and English complex consonantal onsets: a contrastive analysis within the Government Phonology framework*, napisanej pod kierunkiem dra hab. Rafała Molenckiego

2001 – magister filologii angielskiej,

tytuł przyznany przez Uniwersytet Śląski na podstawie pracy *Phonological peculiarities of word-initial and word-final position in English and Polish: Government Phonology*, napisanej pod kierunkiem dr Elżbiety Krawczyk-Neifar i dr Bożeny Cetnarowskiej

1999 – licencjat filologii angielskiej,

tytuł przyznany przez Wyższą Szkołę Pedagogiczną w Rzeszowie

3. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych:

okres: 2005 – nadal

instytucja: Zakład Historii Języka Angielskiego
Instytut Języka Angielskiego
Uniwersytet Śląski

stanowisko: adiunkt naukowo-dydaktyczny

wymiar etatu: pełny etat

okres: 2009 – nadal

instytucja: Instytut Filologii
Wyższa Szkoła Humanitas w Sosnowcu

stanowisko: adiunkt

wymiar etatu: pełny etat

okres: 2002 – 2005
instytucja: Zakład Historii Języka Angielskiego
Instytut Języka Angielskiego
Uniwersytet Śląski
stanowisko: asystent – doktorant
wymiar etatu: 1/2 etatu

okres: 2006 – 2007
instytucja: Wydział Nauk Humanistycznych
Akademia Polonijna w Gliwicach
stanowisko: adiunkt
wymiar etatu: pełny etat

okres: 2001 – 2009
instytucja: Wydział Humanistyczny
Wyższa Szkoła Zarządzania Marketingowego i Języków Obcych w
Katowicach
stanowisko: wykładowca
wymiar etatu: umowa o dzieło/ zlecenie

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.).

a) Tytuł osiągnięcia naukowego:

Monografia autorska:

Kijak, Artur “*Labial-dorsal interactions: a phonologically based approach*”. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2017, ss. 196.

b) Omówienie celu naukowego ww. pracy i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania

Przedstawiona monografia, składająca się z trzech rozdziałów, wpisuje się w szeroki nurt badań dotyczących struktury wewnątrzsegmentalnej oraz fonologicznych relacji między

klasami dźwięków (fonologia segmentalna). Mówiąc bardziej szczegółowo, głównym wątkiem omawianej pozycji jest charakter komponentów (cech) opisujących miejsce artykulacji spółgłosek oraz bliskie relacje tych ostatnich z samogłoskami. Rezultatem poszukiwań badawczych zawartych w monografii jest zaproponowanie rozwiązania, które pozwala wyjaśnić fonologicznie bliskie pokrewieństwo między dwiema artykulacyjnie odległymi klasami: spółgłoskami wargowymi (labialne) i dorsalnymi (welarne i uwularne) dające swój wyraz w licznych procesach fonologicznych. Zawarta w monografii analiza wskazuje na złożoność opisywanego problemu oraz na bogactwo procesów, w których ujawniają się bliskie relacje spółgłosek labialnych i dorsalnych. Przykładem takich procesów jest wokalizacja, epenteza czy dyftongizacja, które początkowo wydają się mieć niewiele wspólnego z badanymi klasami, jednak po bliższej analizie dostarczają szczegółowych informacji dotyczących nie tylko wewnętrznej struktury spółgłosek labialnych i dorsalnych, ale również bliskiego ich pokrewieństwa z grupą samogłosek zaokrąglonych i półsamogłoską [w]. Postulowanie wspólnego elementu dla wszystkich wyżej wspomnianych klas nie tylko pozwoliło wyodrębnić je z całości inwentarza, ale przede wszystkim przyczyniło się do wyjaśnienia licznych fonologicznych relacji zachodzących między nimi.

W rozdziale pierwszym przedstawiono i krytycznie omówiono modele fonologii segmentalnej, które na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci w znaczący sposób przyczyniły się do zrozumienia wewnętrznej budowy spółgłosek labialnych i dorsalnych, jak również do wyjaśnienia rozmaitych fonologicznych relacji łączących rzeczono klasy. Oprócz krótkiego przeglądu historii fonologii segmentalnej, rozdział pierwszy wskazuje na potrzebę wypracowania narzędzi teoretycznych, które pozwoliłyby na zrozumienie i uchwycenie wspólnych relacji i podobieństw między spółgłoskami i samogłoskami. Dobór odpowiedniego modelu zdolnego opisać wyżej wspomniane relacje jest równie ważny, co sama analiza danych językowych. Z tego powodu rozdział ten stanowi przegląd dostępnych narzędzi teoretycznych proponowanych przez najważniejsze modele fonologii segmentalnej w ciągu ostatnich kilku dziesięcioleci począwszy od teorii cech dystynktywnych zaproponowanej przez Romana Jakobsona i później Noama Chomsky'ego i Morrisa Halle poprzez geometrię cech dystynktywnych aż po współczesne modele sięgające po prywatywne cechy zwane elementami (teoria elementów).

Zamysłem leżącym u podstaw rozdziału drugiego było dostarczenie dużej ilości danych dokumentujących bliskie fonologiczne relacje spółgłosek labialnych i welarnych oraz ich wspólnych relacji z samogłoskami zaokrąglonymi. Z uwagi na fakt, że są to bardzo częste procesy, ich obecność możemy zaobserwować w wielu różnych językach świata, zarówno w

rodzinie indoeuropejskiej, jak również poza nią. W rozdziale drugim świadomie zrezygnowano z zastosowania dostępnych rozwiązań formalnych do wyjaśnienia opisywanych zjawisk. W myśl zasady, że wybór rozwiązań teoretycznych ma bezpośredni wpływ na postrzeganie i dobór danych, rozdział ten jest teoretycznie neutralny w najbardziej możliwy sposób.

Rozdział trzeci sprowadza się do analizy wybranych procesów i zjawisk fonologicznych mającej na celu ugruntowanie, a w razie potrzeby modyfikację, rozwiązania stosunkowo niedawno zaproponowanego przez jedną z wersji modelu teorii elementów. W odróżnieniu od sporej części prac w ujęciu tradycyjnej fonologii segmentalnej i inaczej niż w głównym nurcie badań zaproponowanych przez teorię elementów, promowane rozwiązanie zakłada istnienie wspólnego elementu o podbudowie akustycznej odpowiedzialnego nie tylko za częste interakcje, ale również za podobną aktywność fonologiczną spółgłosek labialnych i dorsalnych. Różnica pomiędzy tymi klasami sprowadza się do funkcji, jaką proponowany element pełni: nadrzędną w spółgłoskach labialnych i podrzędną w przypadku spółgłosek dorsalnych.

Cele:

- a) wyjaśnienie podobieństw między spółgłoskami dorsalnymi a spółgłoskami labialnymi, samogłoskami zaokrąglonymi i spółgłoską półotwartą [w] ujawniających się w licznych procesach i w rozmaitych formach fonologicznych relacji charakterystycznych dla całej grupy,
- b) zgromadzenie i klasyfikacja znacznej ilości danych językowych dokumentujących bliskie pokrewieństwo artykulacyjnie odległych klas fonologicznych i dostarczenie szczegółowej analizy wybranych procesów,
- c) uzasadnienie wyboru rozwiązania formalnego zdolnego uchwycić i wyjaśnić wyżej wspomniane podobieństwa oraz, w miarę konieczności, jego modyfikację.

Osiągnięte wyniki:

Ad a) Badania nad wewnętrzną strukturą segmentów zawsze należały do najistotniejszych zagadnień, nad którymi pochylała się współczesna fonologia. Jednak liczba dostępnych modeli teoretycznych i proponowanych przez nie rozwiązań, jak również nieustanne dyskusje zarówno nad ich możliwościami, jak i ograniczeniami poznawczymi sprawiają, że istnieje potrzeba ciągłej weryfikacji liczby i charakteru proponowanych komponentów. Ma ona na

celu znalezienie optymalnego ich zbioru zdolnego opisać systemy fonologiczne języków, zwłaszcza w obliczu ciągle rosnącej ilości nowych danych językowych. Wystarczy spojrzeć na współczesną literaturę przedmiotu i poruszane w niej zagadnienia, aby przekonać się, że jednym z najpoważniejszych wyzwań stojących przed współczesną fonologią jest charakter komponentów, przy pomocy których odbywa się kodowanie dźwięków mowy. Zadanie to jest o tyle trudne, że proponowane komponenty powinny jednocześnie umożliwiać zrozumienie zachodzących w języku procesów. Co istotne, współcześni badacze zwracają uwagę na fakt, że przeważająca większość wciąż rosnącej liczby opisywanych zjawisk i procesów fonologicznych pozostaje problematyczna, ponieważ nie daje się wyjaśnić za pomocą klasycznych modeli artykulacyjnych czy akustyczno-percepcyjnych. Niewątpliwie należą tu procesy, które uwidaczniają bliskie relacje spółgłosek i samogłosek, jak na przykład różnego rodzaju palatalizacje powodujące zarówno dodanie, jak i przesunięcie artykulacyjne. Do podobnych zjawisk możemy zaliczyć częste interakcje zachodzące między samogłoskami otwartymi a spółgłoskami uwularnymi i faryngalnymi czy spółgłoskami labialnymi a samogłoskami zaokrąglonymi. Współcześnie prowadzone badania nad tego typu relacjami prowadzą często do rozbieżnych poglądów na temat sposobów sformalizowania podobieństw między samogłoskami a spółgłoskami. Na przykład Clements & Hume (1995), podobnie jak Harris & Lindsey (1995), a inaczej niż Padgett (2002), opowiadają się za wprowadzeniem ujednoczonego systemu komponentów zdolnego opisać zarówno spółgłoski, jak i samogłoski. Inni badacze, jak na przykład Flemming (2002), wskazują na konieczność przyjęcia komponentów zarówno o charakterze artykulacyjnym jak i percepcyjnym do wyjaśnienia interakcji pomiędzy samogłoskami i spółgłoskami. Innym, nie mniej istotnym problemem, jest wyjaśnienie bliskich relacji pomiędzy artykulacyjnie odległymi klasami spółgłoskowymi, jak na przykład pomiędzy spółgłoskami labialnymi i welarnymi (czy bardziej ogólnie dorsalnymi), które są przedmiotem badań omawianej monografii. Warto zauważyć, że w ostatnich dziesięcioleciach wyżej wspomniane zagadnienia, czyli relacje między spółgłoskami i samogłoskami, jak również relacje pomiędzy artykulacyjnie odległymi klasami, stały się swoistym poligonem doświadczalnym dla wielu teorii segmentalnych, przyczyniając się w ten sposób nie tylko do rozwoju klasycznych modeli, ale przede wszystkim do powstania zupełnie nowych teorii. Dla oddania złożonego charakteru opisywanych zjawisk mogą nam posłużyć opinie niektórych badaczy, którzy, nie potrafiąc przełamać impasu, przyjmują postawę rezygnacyjną. Na przykład Ladefoged (2005) przyznaje, że zbiór komponentów potrzebnych do opisanie zarówno wyżej wspomnianych relacji, jak i istniejących w języku kontrastów, generuje nienotowaną w naturalnym języku liczbę klas. Flemming (2005)

dochodzi do wniosku, że podobna aktywność fonologiczna i wspólne relacje między segmentami nie są wynikiem obecności tych samych komponentów w ich wewnętrznej strukturze, są one raczej wynikiem uniwersalnych ograniczeń. W podobnym tonie wypowiada się Mielke (2008), który zwraca uwagę na występowanie licznych relacji między, często artykulacyjnie odległymi, klasami, które nie dają się wyjaśnić za pomocą ogólnie przyjętych komponentów (cech dystynktywnych).

Liczne głosy zwątpienia dotyczące możliwości opisu wyżej wspomnianych relacji, jak również duży postęp w badaniach akustyczno-percepcyjnych zainicjowany szybkim rozwojem technologicznym umożliwiającym przeprowadzanie badań w warunkach laboratoryjnych i świadomość, że wyniki tych badań wciąż jeszcze nie doczekały się pełnego uznania przez fonologię segmentalną stały się jednym z głównych impulsów do podjęcia tematu bliskich relacji spółgłosek labialnych i dorsalnych.

Podsumowując, krytyczny przegląd najważniejszych teorii segmentalnych przedstawiony w pierwszej części monografii służy dwóm celom: a) znalezieniu odpowiedniego modelu zdolnego opisać omawiane zjawiska, tj. z jednej strony wzajemnych relacji spółgłosek dorsalnych z labialnymi, a z drugiej spółgłosek dorsalnych z samogłoskami zaokrąglonymi i spółgłoską półotwartą [w], b) zwróceniu uwagi na złożoność problemu stojącego przed potencjalnym badaczem.

Fragmentaryczna analiza dostępnych modeli teoretycznych i proponowanych przez nie rozwiązań prowadzi do wniosku, że zarówno modele klasyczne, jak i większość współczesnych modeli segmentalnych nie jest w stanie dostarczyć przekonujących wyjaśnień obserwowanych faktów. Nieuchwytność omawianych relacji widoczna jest zwłaszcza w tradycyjnych modelach zorientowanych artykulacyjnie, a więc wywodzących się z teorii zaproponowanej przez Chomsky'ego i Halle (1968). Artykulacyjne cechy dystynktywne nie tylko nie są w stanie uchwycić podobieństwa między spółgłoskami labialnymi a welarnymi, ale również, a może przede wszystkim, wyjaśnić zachodzących między nimi relacji fonologicznych, nie wspominając o ich wspólnych relacjach z samogłoskami, które w klasycznych modelach definiowane są przy pomocy zupełnie innego zestawu cech dystynktywnych. W przeszłości tego typu obserwacje przyczyniły się do szerzenia poglądu, iż fonologia segmentalna osiągnęła moment, w którym niezbędna jest rewizja dostępnych rozwiązań i zaproponowanie nowych narzędzi teoretycznych. Z pomocą przychodziły kolejne modele, które, z mniejszym lub większym powodzeniem, starały się rozwiązać istniejący problem.

Przykładowo, w modelu geometrii cech dystynktywnych, podobieństwo spółgłosek labialnych i welarnych starano się uchwycić poprzez umieszczenie obu cech artykulacyjnych w tej samej pozycji (wspólny węzeł) struktury geometrycznej omawianych segmentów (Rice 1994). Natomiast problem interakcji samogłosek ze spółgłoskami rozwiązano poprzez zaproponowanie wspólnego zestawu prywatywnych (jednobiegunowych) cech dystynktywnych definiujących miejsce artykulacji samogłosek i spółgłosek (Clements & Hume 1995). Pomimo tego że geometria cech dystynktywnych niewątpliwie przyczyniła się do lepszego zrozumienia podobieństw w fonologicznym zachowaniu artykulacyjnie odległych segmentów, nie była w stanie zaproponować przekonującego rozwiązania z powodu jednej zasadniczej wady – użycia cech dystynktywnych o charakterze artykulacyjnym. W tej sytuacji inni badacze zwrócili się w przeciwnym kierunku i skupili swoją uwagę na sygnale mowy i jego właściwościach akustycznych. Wychodząc z założenia, że skoro podobne zachowanie spółgłosek labialnych i welarnych nie może być powodowane asymilacją w procesie produkcji mowy, to czynnikiem odpowiedzialnym za ich podobieństwo musi być podobieństwo akustyczne. Rozpoczął się nowy etap w badaniach nad strukturą segmentalną, charakteryzujący się podejściem akustyczno-percepcyjnym przy definiowaniu komponentów. Liczne badania laboratoryjne dostarczyły szczegółowych pomiarów fizykalnych, które w rezultacie spowodowały szybki rozwój nowych teorii, charakteryzujących się łączeniem rezultatów badań akustycznych z tworzeniem abstrakcyjnych modeli zorientowanych kognitywnie, takich jak fonologia zależności (Anderson & Ewen 1987), fonologia cząsteczek (Schane 1984), fonologia rządu (Kaye et al. 1985, 1990), czy teoria elementów (Harris 1990; Harris & Lindsey 1995; Backley 2011). To właśnie w ostatnim modelu zdołano uporać się z całą tradycją fonologii segmentalnej obciążonej binarnymi cechami dystynktywnymi definiowanymi artykulacyjnie, proponując w zamian kognitywne elementy o charakterze prywatywnym. Teoria elementów głosi, że kodowanie dźwięków mowy odbywa się za pomocą zinternalizowanych schematów (wyobrażeń słuchowych zwanych elementami) zawierających informacje na temat tylko niektórych własności akustycznych sygnału mowy. Innymi słowy, przeważająca większość ogromnej ilości danych fonetycznych zawartych w sygnale mowy nie uzyskuje statusu elementu i tym samym nie jest odzwierciedlana w wewnętrznej strukturze segmentów fonologicznych.

W jednej z wielu wersji wciąż rozwijanej teorii elementów zasugerowano, że podobne zachowanie fonologiczne spółgłosek labialnych i welarnych wynika z ich podobieństwa akustycznego, co powinno przekładać się na obecność wspólnego elementu w wewnętrznej strukturze obu klas (Backley 2011, cf. Jakobson et al. 1956). Wspólny element, przedstawiany

graficznie za pomocą symbolu [U], powiązany jest ze wzorem akustycznym, w którym obserwuje się przewagę energii o niskiej częstotliwości. W widmie przyjmuje ona postać krzywej opadającej. Schemat ten odnajdziemy nie tylko w samogłoskach zaokrąglonych i spółgłoskach labialnych, ale również w spółgłoskach welarnych, co sugeruje obecność elementu rezonansowego [U] we wszystkich z wyżej wymienionych klas.

Warto w tym miejscu zauważyć, że w teorii elementów podobieństwo akustyczne jest jedynie drugorzędym źródłem informacji na temat wewnętrznej budowy segmentalnej, dominującą rolę odgrywa zachowanie segmentów w procesach fonologicznych. Pogląd ten, wraz z rezultatami badań nad akustycznym podobieństwem spółgłosek labialnych i welarnych, przyczynił się do podjęcia przez autora monografii poszukiwań, które w efekcie pozwoliły dostarczyć dowodów językowych na bliskie pokrewieństwo wspomnianych spółgłosek i jednoznacznie potwierdziły obecność wspólnego dla nich elementu.

Ad b) W myśl zasady, że zaproponowanie jakiejkolwiek hipotezy powinno być poprzedzone wstępnym uporządkowaniem faktów, w omawianej monografii zgromadzono i sklasyfikowano znaczną liczbę procesów i zjawisk fonologicznych ujawniających bliskie relacje spółgłosek wargowych i tylnojęzykowych (welarne i uwularne). Dane językowe, w głównej mierze, zaczerpnięto z rodziny języków indoeuropejskich (głównie germańskich, romańskich i celtyckich), jednak spora część opisanych procesów pochodzi z innych rodzin językowych, takich jak altajska, uralaska czy różnych języków afrykańskich. Znalazły się tu zarówno procesy historyczne, jak i te dające się zaobserwować we współczesnych językach i ich dialektach. Zgromadzone dane językowe sklasyfikowano i podzielono na części kierując się trzema kryteriami. Pierwszym kryterium zastosowanym przy porządkowaniu procesów fonologicznych jest podział ze względu na języki, w których procesy te zachodzą. Oprócz podziału na języki indoeuropejskie i nie-indoeuropejskie, procesy w tej części podzielono ze względu na kierunek zachodzącej zmiany, tj. rozwój spółgłosek labialnych w welarne i na odwrót. Z bezpośrednich obserwacji poczynionych na tym etapie wynika, że dokładny opis omawianych zagadnień nie może ograniczać się jedynie do tych procesów, które w sposób bezpośredni ukazują bliskie relacje spółgłosek labialnych i welarnych, ale powinien objąć również te procesy, w których badane relacje są mniej oczywiste, np. różnego rodzaju dyftongizacje, wokalizacje czy epentezę.

Kolejnym kryterium zastosowanym do systematyzacji danych jest udział badanych segmentów w relacjach z innymi podstawowymi klasami segmentalnymi, zarówno spółgłoskowymi, jak i samogłoskowymi. W ten sposób poszerzono zakres opisywanych

zjawisk o relacje spółgłosek labialnych i welarnych z koronalnymi czy z samogłoskami przednimi. Stosunkowo liczne procesy tego typu nie podważają w najmniejszym stopniu przyjętej hipotezy badawczej zakładającej bliskie fonologiczne pokrewieństwo spółgłosek labialnych i welarnych. Dzieje się tak dlatego, że w przeważającej większości przypadków przejście spółgłosek welarnych i labialnych w koronalne możliwy jest w ściśle określonym kontekście, tj. przed samogłoskami przednimi a te, jak wiadomo, są blisko spokrewnione ze spółgłoskami koronalnymi właśnie. Dodatkowo, procesy opisane w tej części dokumentują z jednej strony niekwestionowany bliski związek spółgłosek labialnych i samogłosek zaokrąglonych, a z drugiej mniej oczywisty związek tych ostatnich ze spółgłoskami welarnymi.

W końcowym etapie opisu interakcji spółgłosek labialnych z welarnymi przyjęto jeszcze inną perspektywę i skupiono się na wybranych procesach, mogących przyczynić się do zrozumienia wewnętrznej struktury badanych segmentów. Inaczej mówiąc, dyskusja w tej części skupia się wokół tych procesów, które nie tylko dostarczają informacji na temat spółgłosek labialnych i welarnych, ale są również najczęściej spotykanymi procesami, w których biorą udział obie klasy segmentalne. Klasyfikacja procesów w tej części dostarczyła wielu cennych obserwacji, na przykład zgromadzone przykłady pokazują, że najczęstszym rezultatem wokalizacji spółgłosek welarnych jest tylna samogłoska zaokrąglona lub spółgłoska półotwarta [w]. Odnotowano również istnienie procesów odwrotnych, w których obserwujemy rozwój spółgłoski (zwykle płynnej bądź półsamogłoski) w kontekście samogłosek otwartych i półotwartych tylnych. Do innych ogólnych obserwacji dokonanych na etapie kompilacji danych możemy zaliczyć również te dotyczące występowania i dystrybucji złożonych spółgłosek z podwójnym miejscem artykulacji, np., [k^hp], [g^hb], i spółgłosek z drugorzędnym miejscem artykulacji, np., [k^w], [g^w], w wielu różnych językach świata. Zauważono, że najczęstszymi przykładami zwarto-wybuchowych spółgłosek złożonych są labiowelarne. Natomiast spółgłoski welarne najczęściej podlegają labializacji, co prowadzi do powstawania spółgłosek z drugorzędnym miejscem artykulacji. Co więcej, zwrócono uwagę, że zarówno spółgłoski labiowelarne, jak i spółgłoska półotwarta [w] muszą posiadać właściwości labialnych i welarnych, ponieważ łatwo nawiązują relacje z obiema klasami, nierzadko w obrębie jednego systemu. Dyskusja w tej części pokazała, że wbrew ogólnie panującej opinii spółgłoski koronalne wcale nie są wyjątkowe pod względem ilości różnych procesów, w których biorą udział (Paradis & Prunet 1991). Spółgłoski welarne, równie często jak koronalne, a może nawet częściej, podlegają różnym zjawiskom

fonologicznym. Wydaje się zatem konieczne, aby fakt ten miał odzwierciedlenie w zaproponowanej wewnętrznej budowie tych pierwszych.

Ad c) Jak stwierdza Nicolas Ruwet „opieranie nauki wyłącznie na obserwacji i doświadczeniu prowadzi jedynie do przegrupowania danych lub co najwyżej do skróconego przedstawienia znanych już materiałów.” ([1968] 1982: 9). Cytując innego wybitnego badacza, „dane uzyskane na drodze obserwacji są interesujące tylko o tyle, o ile przyczyniają się do ostatecznego wyboru między konkurującymi teoriami.” (Chomsky 1964: 105). Z tego powodu w charakteryzowanej monografii przyjęto hipotezę mówiącą o wspólnym elemencie definiującym spółgłoski labialne, welarne, zwelaryzowane i samogłoski zaokrąglone. Mówiąc ściślej, głównym celem omawianej monografii jest ugruntowanie, a w razie konieczności rozwinięcie i modyfikacja hipotezy zakładającej istnienie wspólnego elementu rezonansowego |U| definiującego wszystkie wyżej wspomniane segmenty. Hipoteza ta, zasugerowana przez Judith Broadbent (1996), a następnie rozwijana przez Phillipa Backleya (2011), stoi w ostrej opozycji do ogólnie przyjętego poglądu, rozpowszechnionego zwłaszcza wśród badaczy pracujących w teorii elementów, według którego spółgłoski welarne są segmentami nieposiadającymi żadnego elementu rezonansowego.

W celu poparcia wyżej wspomnianej hipotezy zaprezentowano szczegółową analizę reprezentatywnego wycinka zgromadzonych danych językowych ujawniających bliskie relacje spółgłosek labialnych i welarnych w rozmaitych językach. Z uwagi na fakt, że w większości języków spółgłoski labialne i welarne są kontrastywne, zaproponowany wspólny element pełni odmienną funkcję w obu klasach, tj. rolę nadrzędną w spółgłoskach labialnych i podrzędną w welarnych (dorsalnych). Zaakceptowanie sugerowanego rozwiązania, tj. obecności elementu |U| w badanych klasach, może przyczynić się do zrozumienia wielu faktów opisanych na etapie gromadzenia danych. Oprócz wyjaśnienia częstych interakcji pomiędzy badanymi klasami, obecność wspólnego elementu tłumaczy absolutną dominację spółgłosek labiowelarnych wśród spółgłosek z podwójnym miejscem artykulacji i spółgłosek z drugorzędnym miejscem artykulacji w wielu różnych językach świata. Co więcej, rozwiązanie sugerujące podrzędną rolę elementu |U| w strukturze spółgłosek welarnych tłumaczy ich podatność na różnorakie zmiany i procesy, np. palatalizację, epentezę czy różne procesy lenicyjne, takie jak wokalizacja. Dodatkowo, wnioski z analizy niektórych procesów, zwłaszcza w języku angielskim, sugerują potrzebę wzbogacenia wewnętrznej struktury spółgłosek welarnych, w wybranych systemach, o dodatkowy rezonansowy element |A| pełniący funkcję podrzędną.

Podsumowując, ilość zaobserwowanych procesów zarówno historycznych, jak i synchronicznych, w których spółgłoski labialne wymieniają się z welarnymi i odwrotnie oraz powszechność relacji pomiędzy spółgłoskami welarnymi a samogłoskami zaokrąglonymi pozwalają przyjąć za słuszne twierdzenie o wspólnym elemencie definiującym spółgłoski labialne i welarne oraz samogłoski zaokrąglone i spółgłoskę półotwartą [w]. Będąc świadomym i w pełni akceptując myśl Karla Poppera mówiącą, że nie da się jednoznacznie wykazać, że teoria jest prawdziwa, a jedynie można stwierdzić jej fałszywość, autor monografii nie ustaje w poszukiwaniu faktów, które mogłyby przyczynić się do weryfikacji bronionej tu hipotezy.

Wyniki analiz niektórych procesów opisanych w monografii prezentowane były na krajowych i zagranicznych konferencjach, co pozwoliło na ich weryfikację, nadanie analizie nowych kierunków oraz utwierdzenie się w przekonaniu o słuszności obranej drogi badawczej. Ponadto analiza niektórych procesów doczekała się publikacji w indywidualnych artykułach w tomach zbiorowych i uznanych czasopismach naukowych:

1. Kijak, A. (2012). On the triangular relationship of velars and labials in the history of English. W: Błaszczak, J., Rozwadowska, B., Witkowski, W. (red.), *GLiW series volume 2, Current Issues in Generative Linguistics: Syntax, Semantics and Phonology*. Wrocław: Center for General and Comparative Linguistics: 210-223.
2. Kijak, A. (2014). The internal structure of English velars. W: Szpyra-Kozłowska, J., Cyran, E. (red.), *Crossing Phonetics-Phonology Lines*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing. 2014: 75-92.
3. Kijak, A. (2015). What links liquids and the velar fricative: the case of Old English Breaking. *Linguistica Silesiana* 36: 39-56.
4. Kijak, A. (2017). Dorsal fricatives in Ukrainian. *Linguistica Silesiana* 38: 67-76.
5. Kijak, A. (2017). Labial-velar changes in the history of English and Netherlandic. W: Kijak, A., Łęcki, A.M., Nykiel, J. (red.), *Current Developments in English Historical Linguistics. Studies in Honour of Rafał Molencki*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego: 327-340.

Bibliografia:

- Anderson, J. and C. Ewen 1987. *Principles of Dependency Phonology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Backley, Ph. 2011. *An introduction to Element Theory*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Broadbent, J. 1996. *The representation of coronal segments*. Doctoral Dissertation, University College, London.
- Chomsky, N. 1964. Current Issues in Linguistic Theory. W: J. A. Fodor, J.J. Katz (red.), *The structure of language. Readings in the philosophy of language*, 50-118. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.
- Chomsky, N., and M. Halle 1968. *The sound pattern of English*. New York: Harper and Row.
- Clements, G.N., and E.V. Hume 1995. The internal organization of speech sounds. W: J. Goldsmith (red.), *The handbook of phonological theory*, 245-306. Oxford: Blackwell.
- Flemming, E. 2002. *Auditory representations in phonology*. London and New York: Routledge.
- Flemming, E. 2005. Deriving natural classes in phonology. *Lingua* 115(3): 287-309.
- Harris, J. 1990. Segmental complexity and phonological government. *Phonology* 7: 255-300.
- Harris, J., and G. Lindsey 1995. The elements of phonological representation. W: J. Durand, F. Katamba (red.), *Frontiers of phonology: atoms, structures, derivations*, 34-79. London & New York: Longman.
- Jakobson, R. and M. Halle 1956. *Fundamentals of language*. The Hague: Mouton.
- Kaye, J., J. Lowenstamm and J-R. Vergnaud 1985. The internal structure of phonological elements: a theory of charm and government. *Phonology Yearbook* 2: 305-328.
- Kaye, J., J. Lowenstamm and J-R. Vergnaud 1990. Constituent structure and government in phonology. *Phonology* 7: 193-231.
- Ladefoged, P. 2005. Featureless phonetics. Referat wygłoszony na konferencji "79th Annual Meeting of the Linguistic Society of America", Oakland.
- Mielke, J. 2008. *The emergence of distinctive features*. Oxford: Oxford University Press.
- Padgett, J. 2002. Feature classes in phonology. *Language* 78: 81-110.
- Paradis, C., and J.F. Prunet (red.) 1991. *The special status of coronals: external and internal evidence*. San Diego: Academic Press.
- Rice, K. 1994. Peripheral in Consonants. *Canadian Journal of Linguistics* 39: 191-216.
- Ruwet, N. 1982. *Wprowadzenie do gramatyki generatywnej*. Wrocław: Ossolineum.
- Schane, S. 1984. The fundamentals of particle phonology. *Phonology Yearbook* 1: 129-155.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych.

Pozostałe zainteresowania badawcze koncentrują się wokół problematyki szeroko pojętej fonologii segmentalnej i suprasegmentalnej i dotyczą następujących obszarów:

- a) studia nad fonologiczną aktywnością spółgłosek sonornych, głównie w językach germańskich i słowiańskich, dążące do odkrycia wewnętrznej ich budowy,

b) badania nad historycznym rozwojem wybranych spółgłosek sonornych, głównie w języku angielskim, i ich wpływem na rozwój sąsiadujących samogłosek,

c) studia nad organizacją i budową sylaby oraz jej wpływem na występowanie różnych procesów fonologicznych dotyczących zarówno budowy wewnętrzsegmentalnej, jak i fonotaktyki,

d) badania mające na celu wyjaśnienie fonologicznych relacji między artykulacyjnie odległymi klasami, jak również wzajemnego oddziaływania spółgłosek i samogłosek.

a) Tytuł osiągnięcia naukowego:

Jednotematyczny cykl publikacji poświęcony badaniu procesów z udziałem spółgłosek sonornych (nosowe, płynne, półotwarte) w językach germańskich i słowiańskich.

Artykuły w periodykach naukowych i pracach zbiorowych:

1. Kijak, A. (2007). Sonorants conspiracy: a unified solution to vowel syncope and bogus clusters in English. *Linguistica Silesiana* 28: 179-204.
2. Kijak, A. (2009). Non-rhoticity or where is the historical *r* lurking? *Linguistica Silesiana* 30: 43-57.
3. Kijak, A. (2010). Intrusive liquids in English. *Linguistica Silesiana* 31: 105-114.
4. Kijak, A. (2010). Intrusive consonants: the internal structure of English liquids. *Poznań Studies in Contemporary Linguistics* 46(4): 407-427.
5. Kijak, A. (2013). Random substitution. *Linguistica Silesiana* 34: 23-34.
6. Kijak, A. (2013). Internal structure of Polish nasal vowels. W: Franks, S., Dickinson, M., Fowler, G., Witcombe, M., Zanon, K. (red.), *Formal Approaches to Slavic Linguistics. The Third Indiana Meeting 2012*. Michigan Slavic Publications: Ann Arbor: 108-119.
7. Kijak, A. (2016). Sonorant expansion in English and German. W: Cetnarowska, B., Kuczok, M., Zabawa, M. (red.), *Various Dimensions of Contrastive Studies*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego: 32-50.

Omówienie celu naukowego ww. cyklu oraz osiągniętych wyników.

Celem omawianego cyklu było zrozumienie i wyjaśnienie fonologicznie dużej aktywności spółgłosek sonornych. Niektóre z przebadanych procesów nie były do tej pory kojarzone z działalnością sonornych i przez to procesy te rzadko były ze sobą łączone. Jednak nadrzędnym celem przyświecającym badaniom fonologicznej aktywności spółgłosek sonornych było odkrycie ich wewnętrznej struktury. Przeanalizowano występowanie i rozwój spółgłosek zgłoskotwórczych jak również towarzyszący mu proces synkopy. Wykazano, że zarówno synkopa, jak i obecność pewnych problematycznych zbitek spółgłoskowych w języku angielskim i niemieckim spowodowana jest aktywnością spółgłosek sonornych, które uaktywniają się w prozodycznie słabych pozycjach tworząc spółgłoski zgłoskotwórcze. Podobny schemat przyjęto do wyjaśnienia dwóch procesów z udziałem spółgłoski [r] w nierotycznych odmianach języka angielskiego: łącznego i epentetycznego [r]. Następnie analizę poszerzono o spółgłoskę płynną boczną [l], która w niektórych odmianach języka angielskiego wykazuje podobną aktywność, co rotyczne [r]. Porównano i wyjaśniono udział obu spółgłosek płynnych w wyżej wspomnianych procesach: łączne i epentetyczne [r] i [l]. Zaprezentowana analiza pozwoliła dodatkowo wyjaśnić interakcję płynnych z sąsiadującymi samogłoskami i ustalić wewnętrzny skład badanych spółgłosek. Wyniki badań pozwoliły dokładniej przyjrzeć się zachowaniu obu spółgłosek, tzn. rotycznego [r] i bocznego [l], w innych procesach, takich jak obstruentyzacja (języki słowiańskie) czy przejście płynnych w półsamogłoski. To ostatnie zjawisko widoczne jest zwłaszcza w procesie przyswajania języka polskiego czy angielskiego. Dyskusja w omawianym cyklu dotyczy również samogłosek nosowych w języku polskim, ich dystrybucji i udziału w wybranych procesach. Dostarczona analiza pozwoliła zaproponować wewnętrzny skład omawianych samogłosek.

b) Tytuł osiągnięcia naukowego:

Jednotematyczny cykl publikacji poświęcony badaniom nad historycznym rozwojem spółgłosek płynnych i ich interakcją z najbliższym otoczeniem fonologicznym przejawiającą się głównie w historycznym rozwoju poprzedzających samogłosek.

Artykuły w periodykach naukowych i pracach zbiorowych:

1. Kijak, A. (2009). Non-rhoticity or where is the historical r lurking? *Linguistica Silesiana* 30: 43-57.

2. Kijak, A. (2011). Obstruentisation of trapped sonorants in Polish: the case of *r*. *Linguistica Silesiana* 32: 45-57.
3. Kijak, A. (2015). What links liquids and the velar fricative: the case of Old English Breaking. *Linguistica Silesiana* 36: 39-56.
4. Kijak, A. (w druku). Internal structure of liquids: the history of liquid vocalization in English. W: Kida, I. (red.), *Historical Issues in Semitic and Indo-European Languages*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Omówienie celu naukowego ww. cyklu oraz osiągniętych wyników.

Jest to poszerzenie badań z poprzedniego cyklu o wymiar historyczny. Analiza procesów historycznych, które obejmują swoim zasięgiem spółgłoski sonorne (głównie płynne), pozwoliła zrozumieć nie tylko zachowanie tych spółgłosek we współczesnym języku, ale również potwierdziła proponowaną wewnętrzną budowę omawianych spółgłosek. W historycznych badaniach skupiono się przede wszystkim na wpływie spółgłosek płynnych na rozwój poprzedzających je samogłosek, co w większości wypadków sprowadza się do obniżenia samogłoski, bądź też do dyftongizacji. Ustalono, że ten ostatni proces jest efektem wokalizacji spółgłoski płynnej w prozodycznie słabej pozycji. Poczynione obserwacje płynące z analizy poszczególnych procesów historycznych pozwoliły na zaproponowanie spójnego wyjaśnienia szeregu ściśle ze sobą powiązanych dyftongizacji w języku staroangielskim znanego pod wspólną nazwą *Old English Breaking*.

c) Tytuł osiągnięcia naukowego:

Jednotematyczny cykl publikacji poświęcony organizacji i budowie sylaby oraz jej wpływie na ograniczenia fonotaktyczne w poszczególnych składowych sylaby, jak również na występowanie różnych procesów prowadzących do restrukturyzacji wewnętrznej budowy segmentów.

Artykuły w periodykach naukowych i pracach zbiorowych:

1. Kijak, A., Rojczyk, A. (2007). CV as the only syllable type. W: Arabski, J., Gabryś-Barker, D., Łyda, A. (red.), *PASE Papers 2007. Vol 1: Studies in Language and Methodology of Teaching Foreign Languages*. Katowice: PARA: 74-82.
2. Kijak, A. (2008). Development of soft labials in northern Polish dialects. W: Antonenko, A., Bailyn J.F., Bethin, Ch.Y. (red.), *Annual Workshop on Formal*

Approaches to Slavic Linguistics. The Stony Brook Meeting 2007. Michigan Slavic Publications: Ann Arbor: 215-230.

3. Kijak, A. (2008). *Polish and English consonantal clusters: a contrastive analysis within the Strict CV framework.* Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
4. Kijak, A. (2009). Vowel reduction in English. W: Fontański, H., Molencki, R., Wolińska, O. (red.), *W kręgu teorii: Studia językoznawcze dedykowane Profesorowi Kazimierzowi Polańskiemu in memoriam.* Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego: 125-134.

Omówienie celu naukowego ww. cyklu oraz osiągniętych wyników.

Celem omawianego cyklu jest wyjaśnienie zarówno ograniczeń fonotaktycznych, jak i różnych procesów fonologicznych spowodowanych organizacją składowych sylaby. Badania zaproponowane w omawianych publikacjach mają na celu rozwijanie pewnych koncepcji charakterystycznych dla modeli, w których reprezentacja sylaby rozumiana jest jako naprzemienne występowanie nierozgałęzionej pozycji spółgłoskowej poprzedzającej pozycję samogłoskową, znaną powszechnie jako model CVCV. Omawianą koncepcję budowy sylaby zestawiono z najnowszymi wynikami badań akustycznych. Przeanalizowano grupę procesów, które w świetle koncepcji mówiącej o płaskiej budowie sylaby zyskują nowe bardziej spójne wyjaśnienie. Zaproponowano rozwiązanie tłumaczące występowanie problematycznych nagłosowych zbitek spółgłoskowych w języku polskim oraz eksplikację rozwoju spółgłosek miękkich labialnych w dialektach języka polskiego. Zwieńczeniem tych poszukiwań jest monografia (Kijak 2008), w której znajdziemy szczegółową analizę wielu zjawisk i procesów fonologicznych w języku polskim i angielskim.

d) Tytuł osiągnięcia naukowego:

Jednotematyczny cykl publikacji poświęcony badaniom mającym na celu wyjaśnienie fonologicznie bliskich relacji między spółgłoskami labialnymi i welarnymi, jak również powszechnych interakcji tych ostatnich z samogłoskami zaokrąglonymi i półsamogłoską wargowo-miękkopodniebienną.

Artykuły w periodykach naukowych i pracach zbiorowych:

1. Kijak, A. (2012). On the triangular relationship of velars and labials in the history of English. W: Błaszczak, J., Rozwadowska, B., Witkowski, W. (red.), *GLiW series*

volume 2, *Current Issues in Generative Linguistics: Syntax, Semantics and Phonology*. Wrocław: Center for General and Comparative Linguistics: 210-223.

2. Kijak, A. (2014). The internal structure of English velars. W: Szpyra-Kozłowska, J., Cyran, E. (red.), *Crossing Phonetics-Phonology Lines*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing: 75-92.
3. Kijak, A. (2017). Dorsal fricatives in Ukrainian. *Linguistica Silesiana* 38: 67-76.
4. Kijak, A. (2017). Labial-velar changes in the history of English and Netherlandic. W: Kijak, A., Łęcki, A.M., Nykiel, J. (red.), *Current Developments in English Historical Linguistics. Studies in Honour of Rafał Molencki*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego: 327-340.
5. Kijak, A. (*w druku*). On current trends in phonology: some developments of labials and velars in English and Polish. *English Insights* 1. Sosnowiec: WSH.

Omówienie celu naukowego ww. cyklu oraz osiągniętych wyników.

Celem omawianego cyklu było z jednej strony wyjaśnienie fonologicznie bliskich relacji artykulacyjnie odległych klas, z drugiej zaś znalezienie wspólnego elementu, który tłumaczyłby ich częste interakcje. Badania obejmują spółgłoski labialne i dorsalne, jak również samogłoski i półsamogłoskę [w] w licznych językach, głównie indoeuropejskich. Podobnie jak w poprzednim cyklu badań, zwieńczeniem prac nad relacjami tego typu jest monografia (Kijak 2017), która została scharakteryzowana powyżej.

